

Колобич Оксана Петрівна,
викладач психології Педагогічного коледжу
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Підготовка майбутніх вихователів до виявлення та розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку

В умовах сучасного суспільства набуває важливості статус творчої особистості, оскільки життя вимагає від людини швидкої адаптації до нових умов, гнучкості мислення та вміння приймати нестандартні рішення у будь-яких ситуаціях. Освіта гостро потребує розробки наукових підходів та педагогічних технологій, орієнтованих на стимулювання творчості як найважливішого аспекту життєдіяльності сучасної людини.

Вдосконалення роботи дошкільного навчального закладу щодо розвитку творчих здібностей дітей має починатися з цілеспрямованої підготовки вихователів до цього процесу. Адже саме на вихователя покладена відповідальність за формування особистості дошкільника, розкриття його творчих нахилів та здібностей. З цього випливає, що об'єктом пильної уваги педагогічної теорії і практики має стати дієва підготовка майбутнього вихователя до розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку як значимого аспекту його професійної діяльності.

За останні десятиріччя в Україні було проведено багато досліджень, у яких розкриваються загальнотеоретичні проблеми підготовки майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі (І.Зязюн, Е.Карпова, Н.Кічук, Н.Кузьміна, А.Ліненко, Л.Міщик, Н.Нагорна, Л.Хомич та інші); становлення і розвиток готовності студентів до певного виду педагогічної діяльності (І.Вужина, Н.Волкова, Т.Жаровцева, С. Литвиненко, Г.Троцько, О.Шпак та інші); формування готовності, спрямованої на особистісне і професійне удосконалення майбутніх педагогів: морально-психологічної готовності

(Л.Кондрашова), готовності до професійного саморозвитку (О.Пехота), готовності до інноваційної професійної діяльності (І.Богданова, І.Гавриш), готовності до саморегуляції педагогічної діяльності (В.Чайка).

Особливості професійної підготовки фахівців дошкільної освіти вивчалися у дослідженнях А.Богущ, Н. Грами, Н.Ємельянової, Л.Загородньої, Н.Ковальнової,Т.Котик, Н.Лисенко, О. Поліщук, Т. Поніманської,Т.Танько, О. Федій та інших. Науковцями визначено теоретико-методологічні засади підготовки фахівців у сучасних умовах, доведено, що сутністю професійно-педагогічної підготовки є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності. Аналіз досліджень засвідчує відсутність єдиного підходу щодо тлумачення кола понять, які характеризують процес професійно - педагогічної підготовки майбутніх вихователів. Так, усталеним є підхід відповідно до якого метою і результатом професійної підготовки у вищому навчальному закладі є готовність до педагогічної діяльності. Однак, сучасна наука характеризується зростанням інтересу до теоретичного обґрунтування і практичного формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Компетентність у системі педагогічної освіти є предметом наукового розгляду багатьох науковців: . І. Беха, С. Гончаренка, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, В. Сластьоніної, А. Хуторського та інших. Питання підготовки фахівців дошкільної освіти на засадах компетентнісного підходу висвітлюються у працях О. Богініч, В. Нестеренко, Т. Танько.

Педагог має постійно шукати і впроваджувати нове у своїй роботі, адже лише творчий педагог може виховувати творчу дитину. Творчість притаманна всім, це не привілей обраних. Вихователь, який постійно впроваджує у власній роботі щось нове, спочатку запозичене в інших, але творчо його перероблюючи, неодмінно сформує свою методику, свій стиль. Творчості можна навчитися – це діяльність, яка відрізняється неповторністю,

оригінальністю, унікальністю. Без педагога з неординарним мисленням сучасний дошкільний заклад не може існувати. Адже лише такі педагоги здатні виховувати творчу особистість. Високого рівня у своїй роботі педагог досягає на основі творчості й обов'язково за рахунок сумлінності, працьовитості, готовності долати труднощі.

В. Сухомлинський наголошував: «Робота педагога – це творчість, а не буденне вштовхування в дітей знань». Він підкреслював, що справжній учитель-майстер не може жити без творчості, повторюючи одне й те саме все своє життя. Тільки творчий педагог може розвинути творчі можливості, творчі здібності дітей.

Природа виникнення та розвитку дитячої творчості вже впродовж кількох десятиріч є предметом дослідження багатьох вчених. Відомі психологи та педагоги (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, В. Давидов, О. Запорожець, В. Кудрявцев, О. Кульчицька, М. Поддьяков, Є. Субботський) довели, що творчі здатності яскраво проявляються в дошкільному дитинстві й розвиваються в процесі спеціально організованого навчання, коли діти оволодівають суспільно виробленими засобами діяльності. Л. Виготський наголошував на розвитку дитини в процесі співробітництва з дорослими через наслідування, завдяки чому виникають усі специфічно людські властивості свідомості. Учений також глибоко обґрунтував положення про те, що творчість притаманна всім людям, і більшою чи меншою мірою є постійним супутником дитячого розвитку.

Л. Виготський вважав, що «в повсякденному житті творчість – умова існування. І все, що виходить за межі рутини, завдячує своїм виникненням творчій діяльності людини».

Науково доведено: саме дошкільний вік є найбільш чутливим періодом розвитку творчості. Період з трьох до п'яти років сприятливий для формування творчості, бо дитина до цього віку з одного боку, готова до соціалізації (сформованість мовлення), а з другого – ще не соціалізована. Для дитини весь світ ще загадковий та проблемний. За даними Д. Ельконіна, у віці близько трьох років у малюка з'являється потреба діяти, як дорослий,

«зрівнятися з дорослим». Творча діяльність дітей, спрямована на присвоєння людської культури, є неодмінною умовою розширеного відтворення творчих здібностей у сучасному суспільстві.

Творчість – одна з найзмістовніших форм психічної активності. Її можна розглядати як універсальну здібність, що забезпечує успіх різноманітної діяльності дітей. Будь-який творчий акт дошкільника – результат його активних пізнавальних, творчих дій. Навіть наслідуючи дорослих, дитина творчо видозмінює своє сприйняття відповідно до власних уявлень, а засвоюючи щось нове, пропускає його крізь особистий досвід, неповторний та унікальний.

Етапи розвитку творчої діяльності дитини

Творча діяльність на думку вчених (В. Дружинін, Н. Хазратова), має певні етапи розвитку.

Перший етап – становлення «первинної» креативності як загальної творчої здібності – настає у віці 3-5 років. У цей час пряме наслідування значущого дорослого як креативного взірця є основним механізмом формування у дитини креативності. Потрапляючи у нову ситуацію, вона репродукує готовий спосіб дії, повторює його за дорослим задля досягнення бажаного результату.

Другий етап – творче наслідування: внесення елементів новизни, прояв самодіяльності без внесення істотних змін у пропоновані іншими схеми дій, зразок, ідею. Ось вона і є – перша заявка про себе, своє бажання самовияву. Саме на цій стадії дитина ознайомлюється з різними варіантами інноваційної діяльності, визначає свої переваги відповідно до власних нахилів та вмінь.

Третій етап – репродуктивна творчість: уміння взяти за основу пропоновану схему (ідею), але істотно переробити її, внести зміни. Тут дитина переробляє інновації на свій шквалт, перевіряє її відповідність вимогам ситуації, додає щось нове, своєрідне.

Четвертий етап – справжня творчість, створення нового.

Задатки та здібності малюків виявляються з моменту народження, і вони засвоюють знання, як губка, якщо їм подобається предмет, вивчення якого забезпечить високий рівень розвитку у сфері їхніх інтересів. Іноді вони не вважають за потрібне пояснювати власні вчинки й визначають тільки свободу вибору. Такі діти найбільше потребують уваги та підтримки. Вони гостро відчують професійність і любов дорослих (що має стати стрижнем сучасної освіти і виховання), не знають, що робити, коли стикаються з консервативними системами в суспільстві, де, замість вияву творчої думки, суворо дотримуються традицій.

Обдарованість – високий рівень розвитку здібностей дитини.

Згідно з концепцією «Творча обдарованість» А. Матюшина, творчий потенціал у людини закладений із народження. Ознаки творчого потенціалу: стійка пізнавальна мотивація, пізнавальна активність, випередження в розвитку мислення і мовлення, виражене прагнення до творчості в грі й інших видах діяльності.

Виявлення розумово обдарованих дітей, засноване на розумінні обдарованості як високого рівня розвитку розумових здібностей, інтересів, і здібностей, вимагає використання низки методів, що дозволяють поступово переходити від оцінки загальних, поверхневих ознак обдарованості до її глибокого аналізу.

При цьому необхідно враховувати, що кожна обдарована дитина своєрідна, унікальна. Більше того, дитяча обдарованість може особливо яскраво проявлятися в різні періоди життя в різних дітей. Тому немає методів і показників, що однозначно фіксують розумову обдарованість будь-якої дитини. Висновок про обдарованість можна робити лише на підставі всього комплексу даних, отриманих при використанні різних методів, і такий висновок не може бути остаточним.

«Ні інтелект, ні дослідницька поведінка, ні творчість – ніхто не може визначити точно...», - відзначав відомий психолог А. Піддяков.

Для виявлення розумово обдарованих дітей можна запропонувати систему методів:

- **цілеспрямоване спостереження** за дитиною, її спілкування з дорослими і однолітками, виконання різних видів діяльності;

Під час *спостережень* варто звернути увагу на такі особливості:

- вид діяльності, яким найбільше цікавиться дитина;
 - поведінка до початку роботи (підвищений інтерес, захоплення, радість) і під час її здійснення;
 - стабільність, інтенсивність певної діяльності;
 - прагнення до самостійності у розв'язанні проблемних ситуацій, подоланні труднощів і невдач;
 - підвищена наполегливість у досягненні результату;
 - неординарність думок, суджень, шляхів розв'язання завдання;
 - швидке оволодіння новими прийомами роботи;
 - прагнення використовувати різноманітні матеріали, дізнаватися про нове, діяти на власний розсуд;
 - повернення до розпочатої діяльності після відпочинку.
- **анкетування дорослих** (батьків і вихователів) за спеціально створеними опитувальниками (в яких сферах проявляється обдарованість, у чому вона виявляється, як виражені такі якості, як правильність, швидкість виконання завдань, кмітливість, ініціативність, оригінальність і розмаїтість продуктів діяльності, допитливість, організованість, уважність, працездатність, рівень оволодіння знаннями, вміннями, навичками);
 - **спеціальні діагностичні методики** для оцінки рівня інтелектуального розвитку, розвитку здібностей в області наочно-образного й логічного мислення, уяви.
 - шкала інтелекту Векслера, яка складається з п'яти субтестів на розв'язання навчальних завдань, рухову координацію та впізнання

- зорових стимулів (лабіринти, завершення картинки, конструювання з кубиків, геометричні схеми);
- тест Торенса на визначення рівня розвитку мислення, уяви, здібностей (конструювання картин, завершення карти);
 - шкала інтелекту Стандорд-Біне, яка дає змогу визначити розумовий вік дитини і виявити коефіцієнт її інтелекту.
- **методика завершення речень**, яка полягає у тому, що дорослий починає речення, а дитина має швидко придумати його закінчення («Я хочу бути...»), «Для мене найцікавіше...», «Найбільше люблю гратись у ...»). Потім фіксують витрачений на розмірковування час, зміст сказаного, аналіз характеристик, роблять висновки щодо зацікавленості і нахилів дитини, які вже вказують на певні здібності.
 - Щоб визначити, які саме художні чи мислительні здібності домінують, застосовують **серію завдань** у формі гри (їх використовують і для виявлення ліворукості): «Оплески», «Кулачки», «Розгнівався», «Намисто», «Пляшечки», «Палички», «Телефон». Після проведення серії ігор-занять зводять отримані дані, аналізують їх і визначають руку, яка домінує. Якщо такою є ліва, то психофізіологічні показники створюють сприятливий ґрунт для розвитку творчих здібностей (тип – «митець»); якщо права – можуть розвинутиись інтелектуальні здібності (тип – «мислитель»). Однакове домінування лівої і правої руки свідчить про рівномірні задатки в обох сферах.
 - Важливе місце у визначенні нахилів, інтересів та здібностей дошкільнят посідають **графічні методи діагностики**, зокрема малювання на вільну тему. Додасть інформації й аналіз малюнків, довільно виконаних на самоті у другій половині дня. Слід звернути увагу на тематику, загальний і композиційний характер, на виконання елементів, їх розмір, колір, розміщення.

Психодіагностика обдарованості

У програму психологічного дослідження обдарованих дітей входять методики на визначення інтелектуально-творчого потенціалу:

- «Діагностика структури інтелекту» Д.Векслера (визначення базових когнітивних і мовних параметрів в обдарованих дітей);
- «Прогресивні матриці» Дж. Равена (невербальний тест);
- «Тест інтелектуальних здібностей» Р. Кетелла;
- Шкала Стенфорд–Біне (вербальна) (для визначення коефіцієнту інтелектуальності).
- «Які предмети заховані в малюнках?» Р. Немова (визначення розвитку сприйняття і здатності формувати образи, робити умовиводи і представляти їх у словесній формі).

Основні показники творчого мислення: продуктивність (швидкість), гнучкість (різноманітні ідеї, рішення), оригінальність (висування нових незвичайних, неочевидних ідей), розробленість (ступінь деталізації відповідей, розуміння шляхів втілення їх у життя).

Враховуючи це, в комплексне обстеження творчого мислення як основного чинника творчого потенціалу дошкільників включають методики:

- «Діагностика креативності», «Намалюй картинку», «Незавершені фігури», «Повторювані фігури» Е. Торренса (творче мислення);
- «Домальовування фігур» О. Дяченко (визначення рівня розвитку уяви, вміння створювати оригінальні образи);
- тест, що включає в себе три завдання: «Назви картинку», «Незавершені фігури», «Повторювані фігури» Дж. Гілфорд, Е. Торренс, спрямований на дослідження вербальної креативності (здібності до породження великої кількості ідей, виражених вербально або у вигляді малюнків);
- «Визначення швидкості» Дж. Гілфорд, Е. Торренс (визначення легкості, продуктивності й оригінальності творчого мислення);
- «Широкі асоціації», «Незавершені фігури» Торренса (дослідження особистісної специфіки творчих проявів).

Використання інтерактивних засобів і методів навчання та забезпечення оволодіння знаннями щодо особливостей дитячої творчості в процесі організації підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти у вищій школі, сприятиме формуванню готовності студентів до розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку, а також забезпечить успішність переходу від навчальної діяльності до майбутньої педагогічної діяльності у дошкільних навчальних закладах.

Отже, творчий потенціал дитини, має визначатися, розкриватися, розвиватися у процесі спеціально організованого навчання та виховання дитини, коли вона набуває та використовує власний досвід творчої роботи, залучається до реальних творчих справ. Завдяки цьому малюк навчається правильно орієнтуватись у довкіллі, нарощує свої творчі здібності в різних видах діяльності (ігровій, конструктивній, образотворчій, мовленнєвій). Тож вкрай важливо, щоб дорослі, які його виховують, розуміли сутність психічного феномена дитячої творчості й знали умови її розвитку.

Список використаних джерел:

1. Антипець В. Творчі здібності зберігають життя і здоров'я / В. Антипець // Дошкільне виховання. – 2013. – № 4. – С. 16 – 17.
2. Бескоровайна Н. Психологічний супровід обдарованої дитини / Н. Бескоровайна // Психолог дошкілля. – 2013. – № 2. – С. 16 – 18.
3. Біла І. Феномен дитячої творчості / І. Біла // Дошкільне виховання. – 2011. – № 1. – С. 7 – 11.
4. Павелків Р.В. Дитяча психологія: навчальний посібник / Р.В. Павелків, О.П. Цигипало – К.: Академвидав, 2008. – 431 с. – (Альма-матер).
5. Смеречинська Л. Розвиток креативних здібностей педагогів / Л. Смеречинська // Психолог дошкілля. – 2011. – № 5. – С. 21 – 25.
6. Чепур О. Розвиток творчих здібностей у дошкільному навчальному закладі / О. Чепур // Психолог дошкілля. – 2013. – № 12. – С. 10 – 12.